

TABIY GEOGRAFIYA DARSLARI UCHUN KARTOGRAFIK KATALOG YARATISH

Abduraxmonov Botirjon Mirzamahmudovich

Namangan davlat universiteti, Geografiya kafedrası dotsenti v.b.

Turdaliyev Ibroxim Erali o'g'li

Namangan davlat universiteti, Geografiya kafedrası stajyor-o'qituvchisi

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada AutoPlay_Media_Studio dasturi yordamida kartografik katalog yaratish haqida bo'lib, unda asosan xaritalar va ularni turlari hamda dastur yordamida maktablarda o'qitiladigan tabiiy geografiya faniga oid xaritalarni katalog qilish ko'rsatilgan.*

***Kalit so'zlar:** AutoPlay_Media_Studio, tabiiy-geografik kartalar, materiklar, Create a New Project, katalog.*

***Annotation:** this article is about creating a cartographic catalog using the AutoPlay_Media_Studio program, which mainly shows maps and types of them and cataloging maps on natural geography, which are taught in schools using the program.*

***Keywords:** AutoPlay_Media_Studio, natural-geographic cards, materials, Create a New Project, catalog.*

KIRISH.

Biz kartografik katalog tayyorlashda UNESCO tomonidan ta'lim tizimida samarali foydalanish uchun taqdim qilingan bir qator dasturlar orasidan AutoPlay_Media_Studio dasturini tanladik. Dastavval bir qator tabiiy geografik kartalarning elektron variantlarini jamlab, klassifikatsiya bo'yicha tartibladik.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA.

Umumiy o'rta ta'limning Geografiya fanidan davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi (5-9-sinf) asosida maktablarga tavsiya etilgan o'quv darsliklari va atlaslari o'rganib chiqildi.

NATIJARAR.

Bunda to'plangan xaritalarni dasturga moslashtirish uchun qaytadan tahrirlanib chiqildi ya'ni dastur ekraniga moslashtirildi.

Bizga ma'lumki, xaritalar quyidagicha klassifikatsiya qilingan:

Tabiiy-geografik kartalar:

1. Geologik, stratigrafik, tektonik, litologik, uchlamchi davr, to'rtlamchi davr, gidrogeologik, geoximik, foydali qazilmalar, seysmologik, vulkanizm kartalari va boshqalar.

2. Umumiy tabiiy geografik kartalar.

3. Geofizik kartalar.

4. Yer yuzasi relyefi: gipsometrik, morfometrik, morfografik, geomorfologik kartalar.

5. Meteorologik va iqlim: harorat, shamollar, yog'in-sochin kartalari va h.k.

6. Okeanologik kartalar.

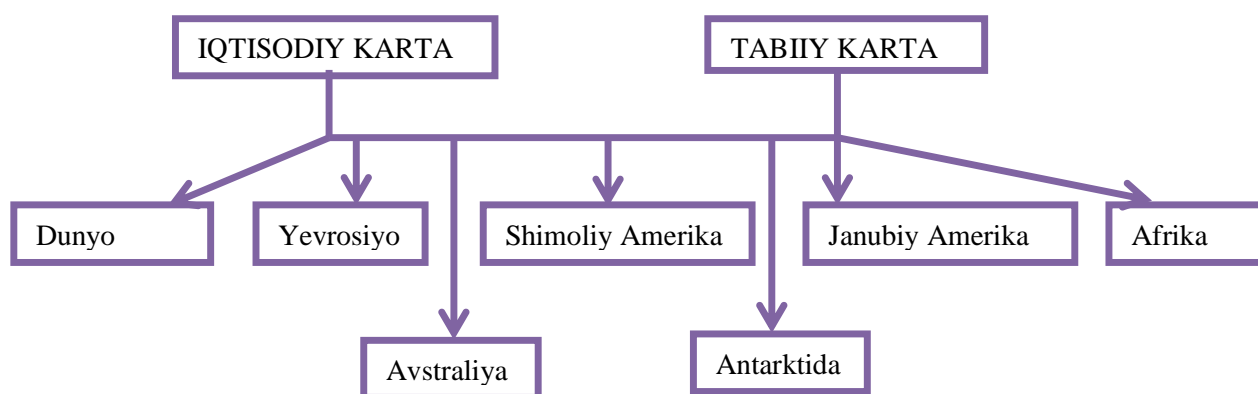
7. Hidrologik kartalar (yer usti suvlari).

8. Tuproq va uning turlari hamda tarqalishi kartalari.

9. O'simlik va ularni geografik joylashish kartalari.

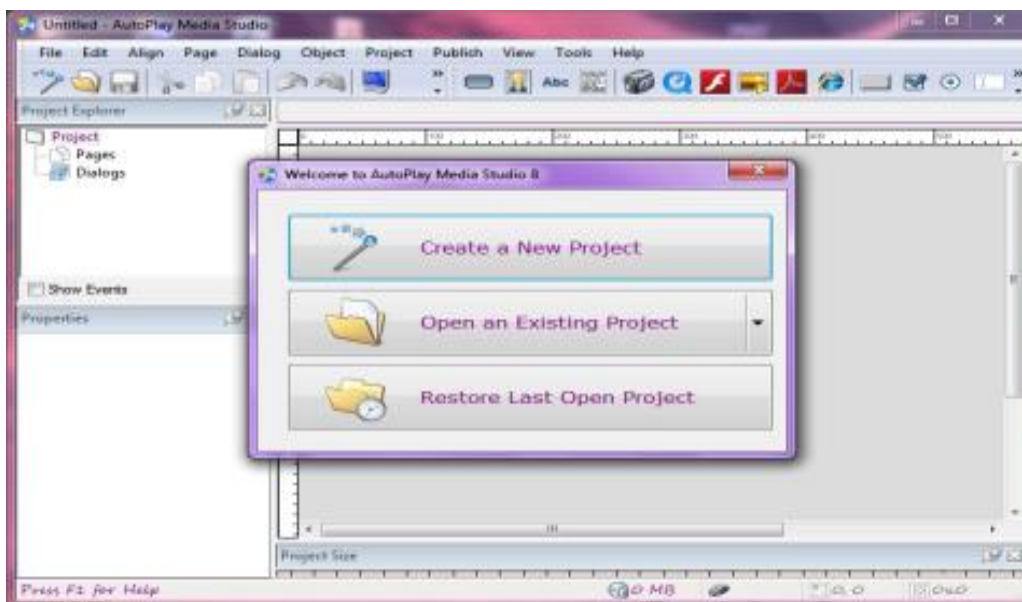
10. Hayvonot dunyosi va ularning tarqalish kartalari.

11. Tabiatni muhofaza qilish va ekologik kartalar.¹

1-rasm. Kartalarning tasniflanishi

AutoPlay_Media_Studio dasturida elektron kartografik katalog yaratish uchun quyidagi amallarni amalga oshirish kerak. Quyidagi oynadan ko'rinib turibdiki, dasturni ishga tushirgandan so'ng "Create a New Project" qismini bosiladi (2-rasm). Albatta bu amal siz yaratmoqchi bo'lgan faylingizga asos bo'ladi.

¹ Mirzaliyev T. Kartografiya: darslik. –T.: O'zMU. 2004 y. 94 b.

2-rasm. “Create a New Project” oynasi

Shundan so‘ng ekranda “Select a Template” oynasi paydo bo‘ladi. Undan siz xohlagan ko‘rinishni tanlaganingizdan so‘ng “Да” va “Нет” buyruqlari ekranda namoyon bo‘ladi. “Да” buyrug‘ini bosasiz va siz yaratmoqchi bo‘lgan dasturni ishchi oynasi ochiladi.

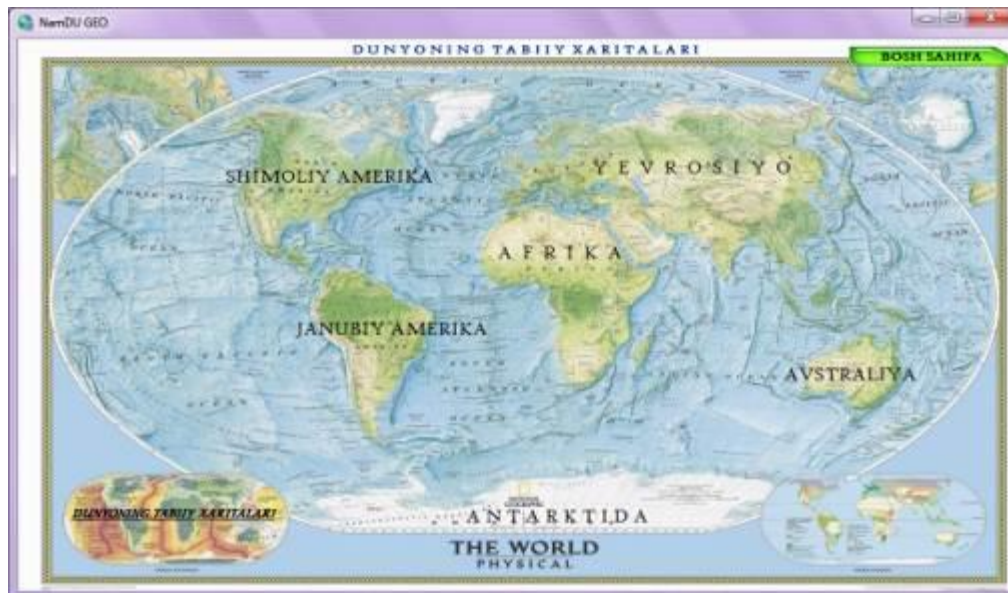
Ushbu dasturning tabiiy xaritalar qismida Dunyo hamda materiklar kesimida mavzulashirilgan holda turli xil manbalardan foydalanib kartalar joylangan.

Dasturga kirganingizda quyidagi oyna paydo bo‘ladi (3-rasm):

3-rasm. “Bosh sahifa” oynasining ko‘rinishi

Undan “Tabiiy xaritalar” bo‘limiga sichqonchani chap tugmasi bir marta bosiladi va sizga ushbu bo‘limga tegishli oyna ochiladi. Bundan tashqari ushbu ishchi oynada yuqoridagi rasmda ko‘rinib turgan bo‘limlar ham mavjud.

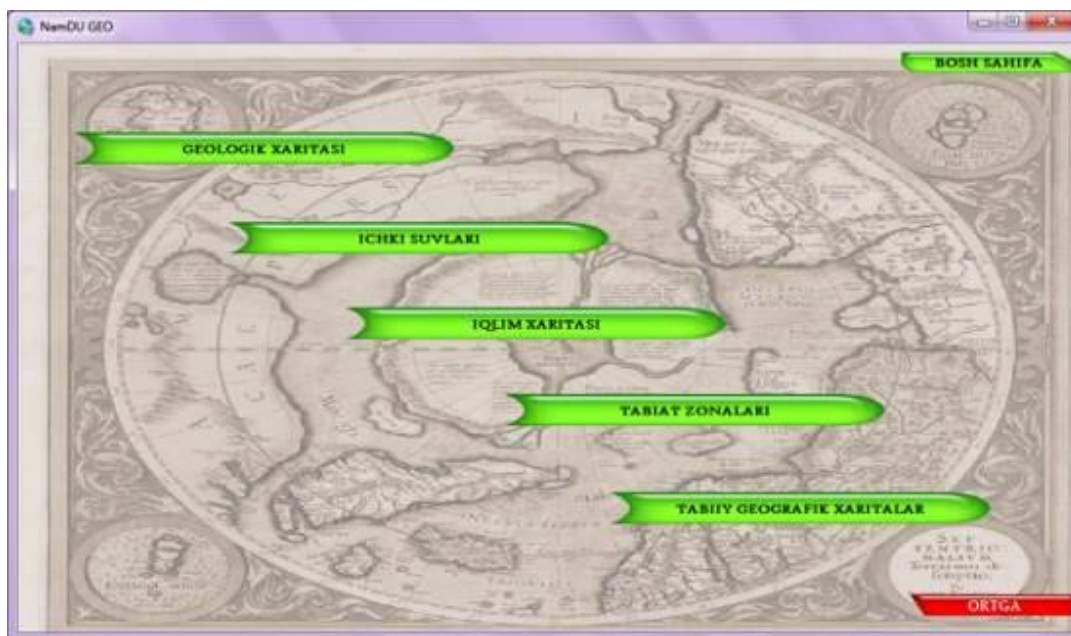
4-rasm. “Tabiiy xaritalar” bo‘limi

Ushbu bo‘limdan siz o‘zingizga kerakli bo‘limni tanlaysiz va sizga tanlangan bo‘lim yuzasidan mavzulashtirilgan qism ochiladi. Bu yerda ko‘rinib turganidek quyidagilar aks etgan (4-rasm):

- Duniyoning tabiiy xaritalari;
- Yevrosiyo;
- Afrika;
- Shimoliy Amerika;
- Janubiy Amerika;
- Avstraliya;
- Antarktida.
-

Bundan tashqari “Bosh sahifa” qismi ham bor bo‘lib undan birinchi sahifaga qaytish uchun foydalaniladi.

Yuqoridagi bo‘limdan siz masalan “Afrika” yozuvi ustiga sichqonchani chap tugmasini bosgan bo‘lsangiz sizga quyidagi oyna ochiladi (5-rasm):

5-rasm. “Afrika” materigi tabiiy xaritalari bo‘limi

Bu yerda ko‘rinib turganidek bo‘limlar joylashgan, ya`ni:

- Geologik xaritasi;
- Ichki suvlari;
- Iqlim xaritasi;
- Tabiat zonalari;
- Tabiiy geografik xaritalar.

Yuqoridagilardan tashqari qo‘shimcha 2 ta buyruq ham mavjud. “Bosh sahifa” buyrug‘i orqali birinchi sahifaga, “Ortga” buyrug‘i orqali oldingi sahifaga qaytish mumkin.

Ko‘rinib turgan oynada sizga kerakli mavzu bo‘yicha xaritalar to‘plami joylashgan. Masalan, siz 6-sinf “Materiklar va okeanlar tabiiy geografiyasi” kursining materiklar va okeanlar tabiati bobida Afrika bo‘limining “18-§. Afrika materigining geografik o‘rni va o‘rganilish tarixi” mavzusini olib borayotgan bo‘lsangiz, yuqoridagi oynadan “Tabiiy geografik xaritalar” bo‘limini bosasiz. Shunda sizga turli xil tillarda va har xil manbalardan olingan xaritalar to‘plami ochiladi. Bu joyda sizga Afrika materigining tabiiy geografik qismiga tegishli xaritalar ochiladi (6-rasm). Yuqoridagi oynada ko‘rinib turgan xarita sizga yetarli bo‘lmagan bo‘lsa, “Davomi” buyrug‘ini bosish orqali davom ettirishingiz mumkin. Agarda xaritaning sifati sizga muammo tug‘dirsa, oynadagi xarita ustiga sichqonchani o‘ng tugmasi bosiladi. Shundan so‘ng sizga kartaning haqiqiy holati ekranda namoyon bo‘ladi.

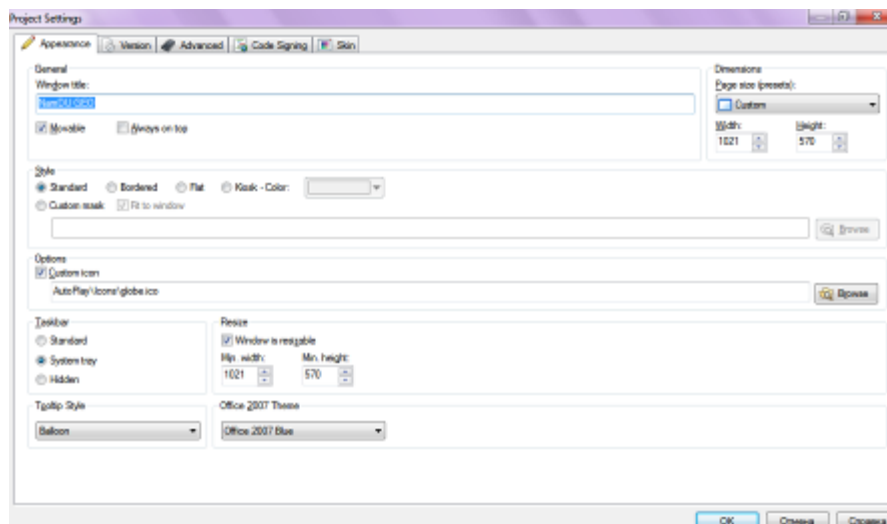

6-rasm. “Afrika” materigi tabiiy geografik xaritasi

MUHOKAMA. Endi esa ushbu xaritalarni joylash uchun ya`ni “Tabiiy xaritalar” bo‘limini yaratish uchun bajarilgan amallar ketma-ketligini ko‘rsatib o‘tamiz.

1. Dastur ishga tushirilib “Create a New Project” buyrug‘i tanlanadi. Yuqorida ta`kidlanganidek siz o‘zingiz uchun qulay fonni tanlaysiz va ishchi oyna ochiladi;

2. “Project” bo‘limining “Setting” buyrug‘idan sizga kerakli hajmni, dastur nomini, ko‘rinish usulini, versiyasini va boshqa ko‘plab funksiyalarni o‘zgartirib olinadi (7-rasm);

7-rasm. “Project Settings” oynasi

3. Shundan so‘ng “Page” buyrug‘iga sichqonchani o‘ng tugmasini bir marta bosiladi va unda “Add” buyrug‘i orqali yangi sahifalar ochib olinadi;

4. “New Image Object” buyrug‘i orqali istalgan xaritani joylanadi va tanlangan ekran hajmiga moslash uchun xaritani ustiga sichqoncha chap tugmasi ikki marta bosiladi. Quyidagi oyna paydo bo‘ladi:

5. “New Button Object” buyrug‘i orqali yuqorida ta’kidlanganidek “Bosh sahifa”, “Ortga” hamda “Davomi” kabi tugmalarni tayyorlanadi. Ushbu buyrug‘ni bosganingizda turli xil ranglardan iborat geometrik shakllar paydo bo‘ladi. Shulardan siz o‘zingiz uchun ma’qul geometrik shaklni tanlaysiz. Ekkranda siz tanlagan shakl paydo bo‘ladi va uni siz qulay joyga joylashtirasiz. Shaklni ustiga sichqonchani chap tugmasini ikki marta bosiladi va unga nom beriladi. Shundan so‘ng “Quick Action” buyrug‘iga o‘tiladi va kerakli “page” ga yo‘naltiriladi;

6. Shu tarzda hamma “button” lar joy joyiga qo‘yib chiqiladi. Xaritani ham joylab ekranga moslashtirgandan so‘ng keyingi “Page” larga o‘tib yuqoridagi amallar ketma-ketlikda bajariladi.

XULOSA. Yuqoridagi amallarni bajarish orqali tabiiy geografik mazmunga ega bo‘lgan xaritalardan tuzilgan katalog yaratiladi. Bu esa o‘qituvchilarga darslarni davlat ta’lim standarti va dasturidan kelib chiqqan holda o‘quvchilarga kerakli bilimni berishlariga ko‘makchi bo‘ladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mirzaliyev T. Kartografiya: darslik. –T.: O‘zMU. 2004 y. 94 b.
2. Abdurahmonov B. M., Turdaliyev I. E. Geografik madaniyatni aholisi, xo‘jaligi. Farg‘ona vodiysi geograflarining xalqaro ilmiy seminari materiallari to‘plami. Farg‘ona. 2018. 113-116 bb.

xborotni ifodalovchi tasviriy ko‘rsatmalardan foydalanish//Fan, ta’lim, madaniyat va biznes soxalarida Internet va kutubxona-axborot resurslaridan foydalanish. Xalqaro ilmiy–amaliy anjuman materiallari. Toshkent–Samarqand. 2004. 207- 208 bb.

4. Суслов В. Г., Абдурахмонов Б. М. Построение урока географии на основе деятельностного подхода //География и экология в школе XXI века. – 2020. – №. 2. – С. 39-42.

5. Абдурахмонов Б. М. ФОРМИРОВАНИЯ ГЕОГРАФИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ПОСРЕДСТВОМ КОМПЛЕКСА СРЕДСТВ ОБУЧЕНИЯ //Экономика и социум. – 2021. – №. 1-2. – С. 909-913.

6. Акабоев И. З., Хасанова Ш. Д. Значение картографирования в географическом исследовании сферы услуг населения //Экономика и социум. – 2022. – №. 10-1 (101). – С. 887-890.

7. Akaboyev, I. Z., and B. B. Mirabdullayev. "The importance of electronic maps in the distribution of agricultural Theoretical & Applied Science 4 (84) 123-126." DOI 10 (2020): 15863.